

Stanislav ŠOTA, *Pastoralna skrb biskupa Ćirila Kosa za prognane i izbjegle Đakovačke i Srijemske biskupije tijekom Domovinskog rata, Đakovačko-osječka nadbiskupija, Nadbiskupijski ordinarijat – Institut za novu evangelizaciju* »Sv. Ivan Pavao II.«, Osijek, 2021., 232 str.

Đakovačko-osječka nadbiskupija, Nadbiskupijski ordinarijat i Institut za novu evangelizaciju »Sv. Ivan Pavao II.« u Osijeku objavili su knjigu doc. dr. sc. Stanislava Šote, pastoralnog teologa i profesora pastoralne teologije na Katoličkom bogoslovnom fakultetu u Đakovu Sveučilišta Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku, pod naslovom *Pastoralna skrb biskupa Ćirila Kosa za prognane i izbjegle Đakovačke i Srijemske biskupije tijekom Domovinskog rata*. Knjiga osim Uvoda (9-10), zaključka (183-191), Bibliografije (193-212), Iz recenzija (213-214), Priloga fotografija (217-231), sadrži i sedam međusobno povezanih poglavlja sa sljedećim naslovima: 1. poglavlje: Društvene i političke prilike početkom devedesetih godina prošlog stoljeća (11-20), 2. poglavlje: Pastoralna skrb za prognanike s okupiranih dijelova Biskupije (21-46), 3. poglavlje: Društveno i vjersko stanje Srijemske biskupije s posebnim naglaskom na apele i protestna pisma (47-84), 4. poglavlje: Pastoralna skrb za prognane i izbjegle u Republici Mađarskoj od 1991. do 1997. godine (85-106), 5. poglavlje: Pastoralna skrb za prognane i izbjegle na neokupiranom dijelu Đakovačke biskupije (107-161), 6. poglavlje: Pastoralna skrb za prognanike iz Bosne i Hercegovine nastanjene na području Đako-

vačke i Srijemske biskupije (163-170), 7. poglavlje: Pastoralna skrb za prognanike tijekom mirne reintegracije (171-182).

U Uvodu knjige autor doc. dr. sc. Stanislav Šota uvodi čitatelje u tematiku i problematiku knjige te ukratko predstavlja sadržaj pojedinih poglavlja. »Društvene i političke prilike početkom devedesetih godina prošlog stoljeća« naslov je prvog poglavlja knjige doc. dr. sc. Stanislava Šote. Poglavlje predstavlja kratko ponavljanje povijesti društvenih i političkih prilika početkom 90-ih godina prošlog 20. stoljeća, s posebnim naglaskom na područje tadašnje Đakovačke i Srijemske biskupije. U kontekstu prvog poglavlja autor polako ocrtava lik biskupa Ćirila Kosa, pastira Đakovačke i Srijemske biskupije, koji se našao u vrtlogu neočekivanih događanja u svojoj Biskupiji, ali koji također prati i ne zaboravlja događaje vezane uz Republiku Hrvatsku i njezin izlazak iz tvorevine Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije. Posebno su dragocjena razmišljanja i zabilježbe iz dnevnika biskupa Kosa. To su pravi biseri odraza jednog vremena, a čitatelj ima prigodu susretati se s njima na stranicama ostalih poglavlja. Autor zaključuje to poglavlje sljedećom rečenicom: »U okolnostima velikog broja prognanih, izbjeglih, raseljenih i

iseljenih vjernika katolika, Crkva Đakovačka i Srijemska gotovo 'preko noći' bila je primorana promijeniti evangeli-zacijsko-pastoralno-katehetsko djelovanje jer su navedene okolnosti zahtijevale promjenu pastoralne paradigme do tada nepoznate za mjesnu Crkvu, posebice za dijecezansko biskupa mons. dr. h. c. Ćirila Kosa, svećenike i ostale pastoralne djelatnike« (20).

Drugo poglavlje nosi naslov »Pastoralna skrb za prognanike s okupiranih dijelova Biskupije« i uvodi u široku paletu osmišljavanja i ostvarivanja pastoralne skrbi biskupa Ćirila Kosa za prognane vjernike Biskupije, koji su predani njemu na brigu i to tijekom ratnog vihora 90-ih godina prošlog stoljeća na tlu Republike Hrvatske. Naslov poglavlja, ali i naslovi poglavlja koji slijede u knjizi, uvijek precizno određuju o kojim je prognanim i izbjeglim vjernicima riječ. Mons. Ćiril Kos se »od početka ratnih sukoba snažno zalagao za njihovo mirno rješenje te osamostaljenje Republike Hrvatske. Želeći dati svoj doprinos mirnome rješenju, susretao se s mnogobrojnim predstavnicima društveno-političke europske javnosti, osobito s predstavnicima tadašnje službene politike u Hrvatskoj, kao i s predstavnicima Srpske pravoslavne Crkve. Međunarodnoj i hrvatskoj javnosti poznati su mnogobrojni apeli biskupa Ćirila Kosa: za mir, prestanak ratnih sukoba, prestanak razaranja crkvenih i civilnih objekata, puštanje na slobodu zarobljenih svećenika, ranjenih hrvatskih voj-

nika, zarobljenih civila« (21). Kroz poglavlje dobivamo uvid u apele i protestna pisma biskupa Ćirila Kosa za očuvanje mira, mirnog rješenja sukoba, zaštitu ljudskih, građanskih i vjerskih prava, zaštitu sakralnih objekata te pronalaženje nestalih osoba tijekom Domovinskog rata u Đakovačkoj i Srijemskoj biskupiji. Također možemo pratiti aktivnosti biskupa Kosa u susretima s predstavnicima Ujedinjenih naroda i Međunarodne zajednice.

Naslov »Društveno i vjersko stanje Srijemske biskupije s posebnim naglaskom na apele i protestna pisma« najbolje pokazuje o čemu je riječ u trećem poglavlju knjige. »Nakon okupacije dijela istočne Slavonije, zapadnog Srijema i Baranje, gotovo istovremeno na udaru 'tihe agresije' velikosrpske politike našla se i Srijemska biskupija ili istočni Srijem u kojem nije bilo ratnih sukoba. Cilj je bio etnički očistiti istočni Srijem od nesrpskog stanovništva. Etničko su čišćenje nesrpskog stanovništva u Srijemskoj biskupiji najviše osjetili Hrvati katolici« (47). Poglavlje poput mozaika grade podpoglavlja koja prikazuju biskupa Ćirila Kosa i njegovu pastoralnu skrb za svećenike i vjernike u Srijemskoj biskupiji. Tako se u ovom poglavlju upoznajemo s apelima i protestnim pismima biskupa Ćirila Kosa i pojedinih svećenika za očuvanje mira, zaštitu ljudskih, građanskih i vjerskih prava te zaštitu sakralnih objekata u Srijemskoj biskupiji. Posebno je dirljivo bilo citirati podpoglavlje 3.2, koja donosi pisma

i izvještaje župnika o vjerskom i društvenom životu u njihovim župama od 1991. do 1998. godine. Poglavlje prikazuje, nadalje, pastoralne pohode biskupa Kosa Srijemskoj biskupiji. Vrlo važno bilo je osnivanje i djelovanje Caritasa u Srijemskoj biskupiji. Poglavlje zaključuje podpoglavlje naslovljeno »Zajednica izbjeglih i prognanih Hrvata iz istočnog Srijema«.

Određen broj hrvatskih vjernika iz Đakovačke i Srijemske biskupije bio je prognan i izbjegao u Republiku Mađarsku. O tome svjedoči četvrto poglavlje knjige naslovljeno »Pastoralna skrb za prognane i izbjegle u Republici Mađarskoj od 1991. do 1997. godine«. Ratna događanja i ratne neprilike učinile su da su mnogi vjernici s područja Đakovačke i Srijemske biskupije našli sigurno utočište u stranim zemljama. Jedna od tih zemalja bila je i Republika Mađarska. U njoj se smjestilo oko četrdeset tisuća izbjeglih i prognanih. Za njih je također trebalo organizirati pastoralno-katehetsku skrb. Zato je biskup Kos imenovao nekoliko svećenika koji su organizirali pastoralno-katehetsku skrb i djelatnosti u mjestima kamo su došli vjernici izbjegli i prognani s teritorija Đakovačke i Srijemske biskupije. Tim svojim potezom biskup Kos je pokazao da je pastir svojih vjernika, da se brine za njih, ma gdje god oni bili, a pogotovo zbog teškoća i užasa rata i ratnih događanja.

Biskup Ćiril Kos vodio je pastoralnu skrb za prognane i izbjegle tijekom Domovinskog rata i na neokupira-

nom dijelu Đakovačke biskupije. O tome svjedoči peto poglavlje knjige. Autor prvo ukratko predstavlja rad biskupa Kosa tijekom srpske okupacije Baranje, istočne Slavonije i zapadnog Srijema 1991. godine. Biskup Kos poziva na molitvu za mir, a pastoralna briga tijekom okupacije u najvećoj mjeri »očitovala se u osobnim susretima s nastradalima, osobnom ohrabrenju u nevoljama, skrbi za prognanički i izbjeglički smještaj te stambenom zbrinjavanju, karitativnoj djelatnosti, pastoralnim pohodima ranjenicima u bolnicama te sahranama poginulih policajaca i vojnika« (108).

U svoj rad uključio je i primanje liječnika koji su došli pomagati u bolnice na području Đakovačke i Srijemske biskupije, posjete delegacija Caritasa raznih zemalja, udruga, predstavnika HAZU-a i UNPROFOR-a.

U poglavlju su prikazana nastojanja biskupa Kosa u izgradnji mira i pastoralna skrb za prognane i izbjegle na neokupiranom dijelu Đakovačke biskupije nakon 15. siječnja 1992. godine. Na određen način uključio se, imenovanjem dušobrižnika, i u pastoralnu skrb pripadnika Oružanih snaga Republike Hrvatske na tlu Đakovačke i Srijemske biskupije. To je bila posebna kategorija pastoralna koja dotad nije bila poznata na teritoriju Republike Hrvatske. Sâm je sudjelovao u proslavama osnutaka pojedinih brigada Hrvatske vojske na području Đakovačke i Srijemske biskupije.

»Tijekom okupacije Slavonije i Baranje, napose istočnog Srijema, velik dio

prognanog stanovništva naselio se na području Istarske i Primorsko-goranske županije. Nekolicina svećenika imenovana je dušobrižnicima u Istarskoj i Primorsko-goranskoj županiji« (151). Biskup Kos imenovao je dušobrižnike, svećenike iz Đakovačke i Srijemske biskupije, kako bi bili bliže tim vjernicima te organizirali, koliko im je moguće u ratnim uvjetima, pastoralno-katehetsko djelovanje izbjeglih i prognanih. Na isti način tijekom Domovinskog rata pobrinuo se i za prognanike Đakovačke i Srijemske biskupije na području Republike Slovenije i Republike Njemačke.

O otvorenosti biskupa Ćirila Kosa prema prognanicima iz Bosne i Hercegovine stalno ili privremeno nastanjenih na području Đakovačke i Srijemske biskupije upozna je nas kratko šesto poglavlje knjige. Biskup Ćiril Kos se »uz silne nevolje, poteškoće i muku zbog rata u Hrvatskoj, vrlo brzo morao susresti i s ratom u susjednoj državi te s njegovim posljedicama« (166). Tako »velik dio prognanih i izbjeglih iz Bosanske Posavine nakon okupacije 1992. godine, posebice nakon okupacije i pada Bosanskog Broda 6. listopada 1992. godine, nastanio se privremeno ili stalno na području Đakovačke i Srijemske biskupije. Vjernici iz Bosanske Posavine redovito su se uključivali u život i rad u župnim zajednicama u kojima su se nastanili« (165). Biskup Ćiril Kos nerijetko je slavio svete mise na nakane prognanih i izbjeglih iz Bosne i Hercegovine, za njihove poginule u ratu, kao i za mir-

no rješenje ratnih sukoba na tlu Bosne i Hercegovine. Susretao se i s kardinalom Vinkom Puljićem. U više navrata pastoralno je pohodio izbjegle i prognane iz Bosanske Posavine smještene u izbjegličkom i prognaničkom naselju Gašinci i u konviktu časnih sestara u Đakovu.

Doc. dr. sc. Stanislav Šota svoju knjigu zaključuje sedmim poglavljem pod naslovom »Pastoralna skrb za prognanike tijekom mirne reintegracije«, u kojem čitamo: »15. siječnja 1996. godine Vijeće sigurnosti Ujedinjenih naroda usvojilo je rezoluciju 1937, kojom je započela mirna reintegracija hrvatskog Podunavlja, odnosno okupiranih dijelova istočne Slavonije, Baranje i zapadnog Srijema. Rezolucija se poziva na ranije rezolucije 1023 i 1025, potvrđujući neovisnost i suverenitet te teritorijalnu cjelovitost Republike Hrvatske. [...] UNTAES u suradnji s UNHCR-om dužan je nadzirati i omogućiti dobrovoljan i siguran povratak svih izbjeglih i prognanih, pridonijeti očuvanju mira i sigurnosti, uspostaviti privremene policijske snage, odrediti njihov sastav i veličinu, razviti program osposobljavanja sudstva, obavljati zadaće pomoći civilnim vlastima i civilne uprave, organizirati demokratske izbore, pomoći u njihovom provođenju te potvrditi rezultate izbora, napose pozivati države i međunarodne financijske institucije da pomognu u pokretanju gospodarskog razvoja istočne Slavonije, Baranje i zapadnog Srijema« (171). U uspostavi mira nadležne vlasti očekivale su pomoć i od bisku-

pa Ćirila Kosa. Smatrali su da i »Crkva mora dati svoj doprinos mirnoj reintegraciji tako da njezino svećenstvo kao prethodnica uđe u razrušene župne domove i crkve i započne svoje evangelizacijsko-pastoralno-katehetsko poslanje« (172). U tu svrhu bilo je potrebno »potaknuti svećenike prognanike za povratak u njihove župe, animirati sve vjernike na nužnost povratka svih, pripremiti vjernike kroz propovijedi, nastupe, susrete na suživot, toleranciju, život bez mržnje i želje za osvetom, nastojati zaboraviti zlo, odgovarati vjernike od poistovjećenja sa zločincima sa srpske strane, ohrabrivati ljude na povratak svjesni pomoći države u obnovi i izgradnji obiteljskih kuća i crkvenih objekata, napose poticati vjernike biskupije na molitvu za mir« (174).

Na kraju u dijelu knjige naslovljene »Umjesto zaključka« još jednom ističe značajan doprinos biskupa Ćirila Kosa u osmišljavanju pastoralne skrbi za prognane i izbjegle Đakovačke i Srijemske biskupije tijekom Domovinskog rata. Ni sâm nije mislio da će se posljednjih sedam godina svoje službe morati baviti organiziranjem funkcioniranja Biskupije u ratnim neprilikama. Autor doc. dr. sc. Stanislav Šota dostupnom je arhivskom građom od 1991. do 1997. godine prikazao čitav mozaik pastoralne brige biskupa Ćirila Kosa za prognane i izbjegle vjernike Đakovačke i Srijemske biskupije. Premda nije imao nikakvih iskustava u pastoralu izbjeglih i prognanih, biskup Kos je cijelim svojim

bićem na različite načine pokazivao sustavnu brigu i skrb za sve ugrožene. Na kraju doc. dr. sc. Stanislav Šota zaključuje: »Na temelju arhivske građe i njegovih dnevnika sa sigurnošću možemo ustvrditi kako je biskup Ćiril bio biskup koji je privlačio ljude za suradnju. Mnogi su u njemu vidjeli osobu od povjerenja: obraćali su mu se za razgovor i savjet, ne samo svećenici i njegovi pastoralni suradnici nego i političari i druge odgovorne osobe koje su u ključnim trenucima morale donositi odluke. Neposrednost i jednostavnost u komunikaciji biskupa Kosa bile su osobine koje su svi koji su ga susretali mogli osjetiti. Njegovo pastoralno djelovanje s prognanicima i izbjeglicama tijekom Domovinskog rata proizlazilo je iz njegove iskrene pastoralne brige i želje ljudima pomoći u nevolji. Bila je to neprijetvor na želja činiti dobro: željeti mir i dobro baš svakome, bez obzira kojemu narodu i kojoj vjeroispovijesti pojedinac pripadao. Njegova prirodna dobrota i susretljivost, u odnosu na njegove suradnike, bile su temelj življene i ostvarene te osobnim primjerom potvrđene supsidijarnosti. Analizirajući njegov odnos sa suradnicima, lako uočavamo veliko povjerenje i nenametljivo sustavno praćenje njihova rada: svi njegovi suradnici mogli su nesmetano raditi, ali i samostalno planirati i ostvarivati željene planove« (189).

Čitajući poglavlja knjige doc. dr. sc. Stanislava Šote, neprestano su nam u mislima bile početne riječi pastoral-

ne konstitucije o Crkvi u suvremenom svijetu *Gaudium et spes*: »Radost i nada, žalost i tjeskoba ljudi našega vremena, osobito siromašnih i svih koji trpe, jesu radost i nada, žalost i tjeskoba također Kristovih učenika te nema ničega uistinu ljudskoga a da ne bi našlo odjeka u njihovu srcu« (GS 1). Knjiga itekako prikazuje konkretnu aktualizaciju te rečenice pastoralne konstitucije i to u jednom vremenu i na jednom prostoru: 20. stoljeće i Republika Hrvatska! U jednom dijelu Europe, na kraju 20. stoljeća, dogodio se nažalost, rat koji je sa sobom odnio mnoge nevine žrtve, koji je učinio da su mnogi morali svoj miran i kolikotoliko siguran život zamijeniti neizvjesnošću izbjeglištva ili prognanstva, koji je stvorio kategoriju ljudi koji još dan danas traže članove svoje bliže ili dalje obitelji ili rodbine, ne znajući kakva je njihova sudbina. Koliko god bilo teško to vrijeme i žrtve koje su na bilo koji način bile podnesene, to se vrijeme i te žrtve nikada neće zaboraviti. Da je tako, dokaz je i knjiga doc. dr. sc. Stanislava Šote, pastoralnog teologa i svećenika Đakovačko-osječke nadbiskupije. Autor o spomenutom vremenu i žrtvama progovara pomoću osobe pastira jedne biskupije na tlu Republike Hrvatske i jednom dijelu njegova djelovanja u tim ne baš idiličnim vremenima, stoga knjiga i nosi naslov *Pastoralna skrb biskupa Ćirila Kosa za prognane i izbjegle Đakovačke i Srijemske biskupije tijekom Domovinskog rata*.

Sâm naslov knjige otkriva da autor u njoj predstavlja osobu biskupa Ći-

rila Kosa i njegovu pastoralnu skrb za prognane i izbjegle u vihoru ratnih događanja 90-ih godina 20. stoljeća na tlu Republike Hrvatske, konkretno na području Đakovačke i Srijemske biskupije. U osmišljavanju pastoralne skrbi za prognane i izbjegle Đakovačke i Srijemske biskupije tijekom Domovinskog rata biskup Ćiril Kos uvijek je djelovao poticajno, snalažljivo i kreativno. Vjerujemo da biskup Kos ni u snu nije mislio da će jednom, skoro pred kraj svoje biskupske i pastirske službe, morati osmišljavati cjelokupnu pastoralnu skrb za posebnu kategoriju vjernika svoje biskupije nastalu tijekom ratnih događanja i dana. U ostvarenju njegovih misli i poticaja biskupu Ćirilu Kosu pružili su podršku i pomoć njegovi svećenici, redovnici, redovnice i vjernici laici. Tu je bilo i onih koji nisu bili iz Đakovačke i Srijemske biskupije.

Knjiga donosi vrijedno svjedočanstvo vjere unatoč svemu te predstavlja konkretizaciju življenja evanđelja i evanđeoske blizine promatrane pomoću osobe biskupa Ćirila Kosa. Knjiga je kronologija jednog vremena iz perspektive lika i djelovanja biskupa Ćirila Kosa. U svjetlu izrečenoga dnevnicu biskupa Kosa izrazito su blago koje ne samo da približavaju pisca dnevnika nego i vrijeme u kojem su zapisi nastali.

Tema koju obrađuje knjiga vrlo je korisna i važna, pogotovo za čitatelje na području sada Đakovačko-osječke nadbiskupije, tako da se adresati knjige lako mogu pronaći među svećenicima,

župnicima, župnim vikarima, pastoralnim djelatnicima, redovnicama, redovnicima, vjeroučiteljima u školama, katehetama u župnim zajednicama kao i vjernicima Đakovačko-osječke nadbiskupije.

Smatram da je knjiga doc. dr. sc. Stanislava Šote *Pastoralna skrb biskupa Ći-*

řila Kosa za prognane i izbjegle Đakovačke i Srijemske biskupije tijekom Domovinskog rata vrlo vrijedno djelo. Autoru čestitam što se odlučio pisati o temi koja nije baš laka, ali koja opominje i potiče svakog čovjeka u Republici Hrvatskoj da se olako ne zaboravi žrtva hrvatskog naroda i njihovih pastira na kraju 20. stoljeća.

Josip Šimunović